

МИЛАН ЂОКОВИЋ

ПЕСМА „СА ОВЧАРА И КАБЛАРА“ СТАРИЈА ОД ЈЕДНОГ ВЕКА

МИЛАН ЂОКОВИЋ
УУ 32000 Чачак
Бате Јанковића 55

UDK 886.1/2 (091):398

Многи су, све до скора, мислили да је позната и популарна песма „Са Овчара и Каблара“ „изразито партизанска“ и да је „настала у нашем крају на почетку Другог светског рата или за време окупације“.¹ Веома је мали број људи који знају да је она настала у XIX веку, с тим што су у њену мелодију касније убацивани увек нови стихови, који су прилагођавани новом времену и новим личностима.

Како је текло садржинско мењање ове песме, чија је аутохтона мелодија заиста настала у чачанско-драгачевском и ужичком крају, одиста занима љубитеље народног мелоса.

Пронађени су, наиме, мемоари² Стевана Стевче Михаиловића, окружног начелника у Чачку, у којима се, још далеке 1875. године, дакле пре више од једног века, спомиње ова песма. Михаиловић је тада забележио да су добровољци, који су стизали у Србију из разних словенских земаља (да би учествовали у „јаворском рату“), певали:

*„Од Овчара и Каблара
чобаница проговара:
кнеже српски, прими наске,
у редово србијанске. . .“*

Тај податак налази се у првој књизи романа „Заставе“¹³ Мирослава Крлеже, знаменитог југословенског књижевника из Загреба.

Када је, 1914. године, на самом почетку Првог светског рата, аустријска војска стигла до чачанског краја, а потом прогнана преко Саве и Дунава, народ овог дела Србије певао је:

*„Са Овчара и Каблара,
сузбих Швабу и Мађара.
Еј, како то, еј зашто то?
Дође Шваба све до Чачка,
побисмо га као мачка.
Еј, како то, еј зашто то?
Дође Шваба све до Раље,
а од Раље никуд даље.
Еј, како то, еј зашто то?“¹⁴*

Народ је, дакле, певао, али се и питао: „Еј, како то, еј зашто то“. Уствари, исмејавао је окупатора због тога што је морао да напусти туђу земљу под храбрим налетом слободара у Колубарској и другим биткама тога времена.

Уколико је истина да се у народној уметности, како тврде етнолози и фолклористи, огледа и живот једног краја, онда је јасно зашто се и песме овог дела Србије разликују по много чему (ширини, свежини, мотиву) од оних из других делова наше земље; у њима нема претераног севдаха као, на пример, у Босни, нити сложенијих ритмова, као у неким другим пределима. А људи западне Србије одувек су волели песму; она је била, као што је и сада, саставни део живота; њихов стални пратилац на раду, на моби, на жетви, на путу, на свадби, на слави, посебно у борби за слободу. Уствари, живот је „уденут“ у песму, као што је и песма уpletена у живот.

Они, који изучавају песме чачанског и драгачевског краја, кажу да су оне, у већини случајева, просте и отегнуте, као што је, уосталом, дуг и отегнут пут којим је човек овог дела Србије пре-

ваљивао од раног пролећа, откад почне превртати и обрађивати земљу, па све до позне јесени, до првог снега, до када треба обезбедити храну за целу зиму. Тако се и мора радити ако човек мисли да му земља буде хранитељка. Тек тада, када дође зима, на сеоском подручју завлада краткотрајно „примирје“ у борби са природом. Али, и у току зиме, не престаје песма, јер су тада прела, села и пијанке док се пече ракија и пева се песма: „Ој, ракијо рако, ја те волим јако“. И тај пут, у дугим зимским ноћима, отегнут је и проткан песмом, која је, такође, отегнута, али је проста, једноставна, широка, топла, људска. . .

То традиционално, разнолико и богато народно стваралаштво западне Србије, наставило је свој развојни пут и устаничке 1941. године. Од првих дана рата, народни песник је почео да уноси у своје дело нове детаље, да пева о новим догађајима и личностима и да, на тај начин, ствара и странице нове поезије, али нове и по садржају и по мотивима, по борбености и револуционарности, по новом духу и новим идејама. Ни глад, ни умор, ни киша, ни мраз, ни неуспеси у борбама, ни велики губици, нису могли бацити у очај храбре борце и допринети да не певају. Уз песму се заборавља на све недаће, на све невоље и несреће. Песма је, дакле, у сваком рату најбољи друг борцу на фронту, у позадини, на маршу, у логору, у болници, као и у нападу или окршају. Није случајно, Јован Јовановић Змај певао: „Песма нас је одржала, њојзи хвала. . .“

Као што је и у науци истакнуто, старе народне песме су полако уступале место новим, актуелнијим и савременијим, па су се неке старе и врло брзо предавале забораву. Али, још од давнина, како каже историја, „био је идеал старог јуначког схватања да личност постане предмет епске поезије. То је значило спасти част и очувати име за потомство и бесмртност. . .“⁵ Може се тврдити да је и то имало утицаја да се борци у рату истичу, да постају хероји, како би народ опевао њихово јунаштво.

Тако је, ето, садржајно (не мелодијски) мењана и песма која је рођена у овом крају и „везана“ је за две планине: Овчар и Каблар. Многи су тврдили да је она настала устаничке 1941. године. Тако је сељак-песник Момир Мошо Пантелић из Дучаловића причао аутору ових редова још 1962. године,⁶ текст стихова песме „Са Овчара и Каблара“. Ево их:

*„Са Овчара и Каблара,
чобаница проговара,*

да сам 'тица ил' голубић,
 да одлетим до на Љубић,
 да ја видим мога мила,
 како с четом парадира;
 да сам 'тица голубица,
 да одлетим до Ужица,
 да ја видим мог драгана,
 је л'допао тешких рана...“

Да је ова песма допуњавана и дотеривана, први нам је тврдио, пре више од две деценије, песник Бранко В. Радичевић.⁷ Он је, нацме, тада рекао да је песма „Са Овчара и Каблара“ уствари „рам-песма“, у коју су, временом, убациване речи имена и места, све док је постала онаквом како се сад пева. Са тим мишљењем су се, сложили и многи фолклористи, наглашавајући да су, као по неком правилу, употребљаване речи у деминутиву („тица“, „голубић“), затим речи из миља, милоште, као што су: „миле“, „драги“, „драган“...

Да је ово заиста „рам-песма“, показује и чињеница да су је, за време окупације, у Другом светском рату, певали и четници у овом делу Србије, убацујући у њу и имена својих команданата. На пример Предрага Раковића, команданта Другог равногорског корпуса:

„Са Овчара и Каблара,
 чобаница проговара:
 Нема борбе, нема рата,
 без Раковић команданта...“⁸

На тражење Редакције Зборника радова Народног музеја у Чачку, нарочито његовог главног уредника Милована Вуловића и члана Редакције Радомира Станића, још 1969. године, аутор ових редова спровео је анкету међу бројним музиколозима, фолклористима, етнологима, књижевницима и ратницима — да би сазнао када је, где и како настала песма „Са Овчара и Каблара“. Сачуване су изјаве Борба Караклајића, уредника музичких емисија Радио-Београда; др Душана Недељковића, академика; Драгољуба Јовашевића, музиколога и музичког педагога; књижевника Бранка В. Радичевића, Радована М. Маринковића и Нике Николе Стојића, затим Мило-

југос Пантелића, генерал-потпуковника ЈНА, као и првобораца овог краја Мирована Живковића, Гвоздена Трипковића, Милована Јанићијевића... Опсежнији прилог о томе објављен је у Зборнику радова Народног музеја, број 1, из 1969. године, под насловом „Како је настала позната партизанска песма Са Овчара и Каблара“.⁹

Да би се схватило мењање садржаја ове песме, ево како је она изгледала и како је певана после ослобођења наше земље, заправо после Другог светског рата:

*„Са Овчара и Каблара,
чобаница проговара:
Друже Тито бела лица,
кад ћеш доћи до Ужица.
Кад ћеш доћи у Ужице,
и довести једишнице?
Друже Тито, прими наске,
у редове партизанске...“*

Ни та анкета међу познатим музиколозима, етнолозима, паспонираним скупљачима података о фолклору, композиторима народних песама, књижевницима и рагницима, није много тада помогла да се уистину сазна прави аутор и да се, све до недавно, сазна време настанка ове праве „рам-песме“. Занимљиво је, свакако, подсетити се бар на давно дагу изјаву (сада већ покојног) Борба Караклајића, послератног уредника музичких емисија Радио-Београда. Он је, пре више од две деценије, изјавио:¹⁰

„Ја сам прикупио мноштво песама и за многе сазнао порекло. У Зборнику радова Етнографског института, који је издала Српска академија наука у Београду, објављена је и моја студија о српским револуционарним песмама. Касније је штампана и књига са три стотине партизанских песама. Али, ипак, ја не знам ни кад је, ни како је настала песма „Са Овчара и Каблара“, нити знам ко је њен аутор. Можда би се нешто више могло сазнати од бораца Прве и Друге пролетерске бригаде, у којима је било доста Чачана и Ужичана, пошто песма „повезује“ ова два града...“¹¹

Недавно је Бранко В. Радичвић објавио књигу „Сујеверице и друге речи“,¹² у којој се налази мали есеј под насловом „Рам песма“. Преносимо у целини овај текст, јер је занимљив:

„Рам песма...“

Или: песма у раму. Не знам како бих је друкчије назвао.

Подсећа на фотомонтажу. Рам. У раму коњаник на коњу. Авијатичар у авиону. Тобџија крај топа. У позадини-облаци, шуме, барикаде, море, палме.

Уђеш у фотографску радњу. Скинеш капу. Очепљаш косу. Фотографишеш се.

Изађеш из фотоатељеа са фотографијом. Ти на коњу, ти крај топа, ти као авијатичар у авиону.

Фотограф монтира и демонтира главе.

У песми о бањама које су за мангупе жива згода: мелодија иста, и речи су исте, жива згода, мењајуј се само имена бања: Илица Бања, Овчар Бања, Нишка Бања, жива згода. . .

У песми „Са Овчара и Каблара“, веома старој песми, која се певала седамдесетих година прошлог века уочи српско-турских ратова, певач дозива српског кнеза:

*„Од Овчара и Каблара
чобаница проговара:
српски кнеже, прими наске,
у редове србијанске. . .“*

Рам песма. Ништа друго. Личности се мењају од прилике до неприлике. Певач дозива српског краља који се нашао у избеглиштву.

*„Са Овчара и Каблара
чобаница проговара:
краљу Перо, перје наше,
далеко те оћераше“
(Оћераше авионом,
ти се јављаш радионом!).“*

У рам песму улазе војсковође и генерали. Па, понекад, љубавници. И тада песме пројадикуюје за драганом и за драгим.

*„Са Овчара и Каблара
чобаница проговара. . .
— — — — —
Расти, Радо, још си мала.
Расти, Радо, до јесени,
Од јесени доћи к мени. . .“*

Песма дозива и Мила који с четом парадира:

*„Са Овчара и Каблара,
чобаница проговара:
да сам тица ластавица
да одлетим до Ужица,
па да видим свога Мила,
како с четом парадира. . .“*

Нема сумње, рам песма. Јер у песми, као у фотографској радњи, намешта се командант Раковић за сликање.

*Са Овчара и Каблара
лепа Мара проговара:
нема борбе, нема рата
без Раковић команданта“.*

У песму улази Јосип Броз. Уоквирује га познати рам из којег су извађени српски кнез, краљ Петар, драган и његова драгана, лепа Мила који с четом парадира. Чак је нестало и Раковић команданта без кога не би могло бити рата.

*„Са Овчара и Каблара
чобаница проговара:
Друже Тито, прими наске
у редове партизанске. . .“*

Сељаци, народни певачи и свирачи, одавно се кавже ко је написао песму? Хоће паре и славу! У тим драгачевским свабама једино је извесно: будућност песме „Са Овчара и Каблара“ је рам. Ко зна ко ће у њега ући!“

То је крај есеја песника Бранка В. Радичевића. То је и закључак трагања за аутором и настанком ове песме, а та трагања трају више од две деценије.

НАПОМЕНЕ

1. Први текст о настанку песме „Са Овчара и Каблара“, у коме се тврдило да је партизанска, објављен је у „Чачанском гласу“ број 1. од 1. јануара 1962. године. Аутор тог текста је писац ових редова.

2. Ти мемоари су написани у предвечерје Првог српско-турског рата.

3. Забележили смо део текста из романа Мирослава Крлеже, који је објављен у „Заставама“ (издавач: предузеће „Зора“, Загреб, 1967, страна 404) под насловом: „Објед у част господина Стевана Михаиловића Груића“ и који гласи: „Десио се да му је некако у предвечерје Првог српско-турског рата, пред сам Божић 1875, један од браће по стрицу, један од тристотридесеттри Михаиловића, Атанасије Михаиловић Груић, српски писар у Чачку, написао подуже писмо, како момци око Чачка у колу певају:

*Од Овчара и Каблара
чобаница проговара,
кнеже српски, прими наске
у редове србијанске.*

— Е, па кад је тако, те стигне време да се сви Срби скрдамо и да отмено Некрсту Босну, а Бугаре, браћу нашу, да ослободимо, брате рођени, да кренемо!...

4. Радојко Николић „Са Овчара и Каблара, против Шваба и Маџара“, „Чачански глас“ број 12. од 14. марта 1971.

5. Др Душан Недељковић „Развитак ужичког народног стваралаштва“, „Рад VIII конгреса Савеза фолклориста Југославије“, Титово Ужице 1961. године.

6. Милан Боковић, „Како је настала позната партизанска песма „Са Овчара и Каблара“, Зборник радова Народног музеја, I, Чачак, 1969. године.

7. Исто.

8. Изјаве неколико Чачана који су слушали те песме за време Другог светског рата.

9. Тај текст је објављен у Зборнику радова Народног музеја у Чачку 1969. од 189. до 202. стране.

10. Изјава је у документацији аутора ових редова.

11. Изјава је цитирана у „Чачанском гласу“ од 1. јануара 1962. и у Зборнику радова Народног музеја, I, Чачак, 1969.

12. „Сујевеице и друге речи“. Српска књижевна задруга, Београд, 1990. године.

LE CHANT »DEPUIS L'OVČAR ET LE KABLAR« COMPOSÉ IL Y A PLUS
D'UN SIÈCLE

Les recherches sur les circonstances et la date où fut créé ce chant bien connu »Depuis l'Ovčar et le Kablar« ont duré près de trente ans. On avait cru, sur la base d'une enquête effectuée parmi les musicologues, les folkloristes et les ethnologues, les littérateurs et les guerriers qu'il s'agissait d'un chant des partisans, paru dans les environs de Čačak et d'Užice lors de l'insurrection de 1941.

Cependant, au bout d'une trentaine d'années de recherches, il a été établi avec certitude qu'il s'agissait de ce qu'on appelle mélodie-cadre et que celle-ci remonte à la seconde moitié du XIXe siècle. Le remarquable écrivain croate Miroslav Krleža citait, dans le premier tome de son roman »Drapeaux«, la première strophe de ce chant que voici:

»Depuis l'Ovčar et le Kablar
une bergère se fait entendre:
»O prince de la Serbie,
admets-nous dans tes rangs!«

Cette mélodie-cadre a suscité une vive polémique dans plusieurs journaux et elle a fait aussi l'objet de certains textes du »Recueil de travaux« publié par le Musée National de Čačak, ainsi que d'un livre du poète Branko V. Radičević paru en 1990 à Belgrade, dans l'édition de »Srpska književna zadruga« et intitulé »Paroles incantatoires et autres«. Le poète affirme, lui aussi, que c'est bien une mélodie-cadre, transformée avec le temps par l'insertion de noms nouveaux et d'autres paroles et qu'elle est plus que séculaire.

Milan Đoković